

- kadry — *For Industrial Frames*. 1966. 3 March. 8 (510). p. 2. (In Ukrainian).
12. ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY. OFFICIAL SITE. (2018) *About university. History* [Online] Available from: <http://opu.ua/about/history>. [Accessed: 14 May 2018]. (In Ukrainian).
 13. RABINOVICH, D. I. (1963) 45-letie OPI, 1918–1963. *Istorija vzniknovenija i razvitija Odesskogo politehnicheskogo instituta : kratkij ocherk — 45th anniversary of OPI, 1918–1963. History of the emergence and development of the Odessa Polytechnic Institute: a brief essay*. Odessa: OPI. (In Russian).

Надійшла до редакції 1 червня 2018 р.

УДК 378.4(477.74):377:930.1

О. В. Мельник

ВІДКРИТТЯ ОДЕСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ ТА ОСВІТНЯ СИТУАЦІЯ В ОДЕСІ У 1918 РОЦІ

Мельник Олег Віталійович, канд. іст. наук, доц., доцент кафедри історії та етнографії України, e-mail: oleg_trac@ukr.net

Одеський національний політехнічний університет,
просп. Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено розвитку вищої освіти в Одесі у 1918 році та відкриттю Одеського політехнічного інституту, а також факторам, що сприяли цьому процесу. На матеріалах періодичних видань простежується процес підготовки до відкриття Політехнічного інституту, а також вплив громадськості, місцевого самоврядування на цей процес.

Автор досліджує періодичні видання регіональної преси міста Одеси «Одеські новини» та «Одеський листок», які містили статті та оголошення, щодо загальної ситуації в місті, відкриття нових вищих навчальних закладів та розвитку студентського самоврядування в 1918 році.

Дослідження показує складний процес розвитку освітніх тенденцій в Українській державі 1918 року та впливу на це науковців та студентів — втікачів від «червоного терору» з інших міст колишньої Російської імперії. Проаналізовано складні процеси, що вплинули на розвиток вищої освіти в Одесі у 1918 році та позначились на структурі вищих навчальних закладів міста.

Розвідка підготована до 100-річчя відкриття Одеського політехнічного інституту.

Ключові слова: політехнічний інститут; вища освіта; інтелектуальна еліта; громадськість.

О. В. Мельник

ОТКРЫТИЕ ОДЕССКОГО ПОЛИТЕХНИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА И СИТУАЦИЯ С ОБРАЗОВАНИЕМ В ОДЕССЕ В 1918 ГОДУ

Мельник Олег Витальевич, канд. ист. наук, доц., доцент кафедры истории и этнографии Украины, e-mail: oleg_trac@ukr.net

Одесский национальный политехнический университет,
просп. Шевченко, 1, Одесса, 65044, Украина

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена развитию высшего образования в Одессе в 1918 году и открытию Одесского политехнического института, а также факторам, способствовавшим этому процессу. На материалах периодических изданий прослеживается процесс подготовки к открытию Политехнического института, а также влияние общест-венности, местного самоуправления на этот процесс.

Автор исследует периодические издания региональной прессы города Одессы «Одесские новости» и «Одесский листок», которые содержали статьи и объявления об общей ситуации в городе, открытии новых высших учебных заведений и развитии студенческого самоуправления в 1918 году.

Исследование показывает сложный процесс развития образовательных тенденций в Украинском государстве 1918 г. и влияние на это ученых и студентов — беглецов от «красного террора» из других городов бывшей Российской империи. Проанализированы сложные процессы, повлиявшие на развитие высшего образования в Одессе в 1918 году и отразившиеся на структуре высших учебных заведений города.

Исследование подготовлено к 100-летию открытия Одесского политехнического института.

Ключевые слова: политехнический институт; высшее образование; интеллектуальная элита; общественность.

O. V. Melnik

OPENING OF THE ODESSA POLYTECHNIC INSTITUTE AND EDUCATIONAL SITUATION IN ODESSA IN 1918

Melnik Oleg Vitalievich PhD in History, Associate Professor, Assistant Professor of History and Ethnography of Ukraine Department, e-mail: oleg_trac@ukr.net

Odessa National Polytechnic University
1, Shevchenko avenue, Odessa, 65044, Ukraine

ABSTRACT

The article is devoted to the development of higher education in Odessa in 1918 and the opening of the Odessa Polytechnic Institute, as well as the factors that contributed to this process. The materials of the periodicals trace the process of preparation for the opening of the Polytechnic Institute, as well as the influence of the public and local self-government on this process.

The author investigates periodicals of the Odessa regional press «Odessa News» and «Odessa's sheet», which contained articles and announcements on the general situation in the city, the opening of new higher educational institutions and the development of student government in 1918.

The study shows a complex process of development of educational trends in the Ukrainian state of 1918 and the impact on it of scientists and students — fugitives from the «red terror» from other cities of the former Russian Empire. The complex processes affecting the development of higher education in Odessa in 1918 were analyzed and reflected in the structure of the higher educational institutions of the city.

The article is prepared for the 100th anniversary of the opening of the Odessa Polytechnic Institute.

Key words: *polytechnic institute; higher education; intellectual elite; public.*

Розпад Російської імперії, що прискорився Першою світовою війною та революціями 1917 року, призвів до прискорення початку формування нових спеціальних навчальних закладів, що не базувались на старих імперських законах, а відповідали новим напрямкам розвитку та інтенсифікації спеціально орієнтованих на потреби економіки будь-яких регіонів України.

Актуальність статті пов'язана з недостатнім вивченням періоду формування та розвитку системи вищої освіти Української держави П. Скоропадського та впливів загальноєвропейських тенденцій на цей процес.

Місто Одеса, що було одним з найбільших ще в Російській імперії, потребувало спеціалістів багатьох галузей, тобто потреби міста необхідно було задовольнити. В часи Російської імперії було досить важко відкрити той чи інший вищій навчальний заклад через бюрократизм та надмірний контроль за благонадійністю закладів.

Нові економічно орієнтовані та спрямовані на вигоду навчальні заклади розвиваються швидко як завдяки періоду відносної стабільності на території Української держави, так і економічному зростанню, яке всіляко підтримують іноземні війська Троїстого союзу, що потребують продуктів з України для продовження війни.

Інтерес німецьких та австрійських військ полягає не тільки в постачанні продукції з України, але й, скоріш за все, у підтримці процесу створення та розвитку вищих спеціальних навчальних закладів, що копіюють системи освіти Німеччини та Австро-Угорщини.

В цих умовах отримують сталий розвиток вже існуючі заклади вищої освіти в Одесі — Новоросійський університет, Вищі жіночі курси (1906–1921), Вищі жіночі медичні курси (1908–1921), працював і Народний університет з публічними лекціями, також планувались нові: Сільськогосподарський інститут та Політехнічний інститут.

Саме Народний університет своїми публічними лекціями значно сприяв ідеї розвитку нових вищих навчальних закладів міста. Так, у замітці Народний університет говориться: «Сьогодні, 27 октября, в аудитории пересыпского рабочего клуба имени П. К. Михайловского (Московская, 3) состоится лекция Кулябко-Корецкого «История Франции» в 18 и 19 вечера. Во вторник, 29 октября, П. Л. Тучанский «Общий курс русской истории», начало в 6 часов вечера, 2 ноября — В. С. Житков «Цикл лекций по астрономии» [1].

Найбільш впливовим фактором для розвитку освіти в Одесі цього часу була міграція професорсько-викладацького складу з Росії, де через голод і репресії червоної диктатури та класового терору гинули тисячі людей. Так, в місті з'явилися тисячі інтелектуалів — викладачів та студентів, що тікали від червоних.

В «Одеських новинах» було поміщено замітку про видатного професора О. М. Ляпунова, що покінчив життя самогубством.

«Покушение на самоубийство проф. Ляпунова. Третьего дня в своей квартире в д. № 10 по Софиевской улице покушался на себя проф. А. М. Ляпунов, 1857 года рождения, из-за преждевременной смерти жены. Профессор пребывал в Одессе для чтения лекций преподавателям и студентам университета. Пострадавший доставлен в больницу с огнестрельным ранением» [2].

Значна частина біженців-викладачів, намагаючись вижити, завзято взялась до підготовчої роботи з розбудови вищої освіти в місті Одесі.

Політехнікуми, або політехнічні інститути, в Російській імперії не могли повністю задовольнити потреби у підготовці інженерно-технічних кадрів для зростаючої економіки, тому значна частина інженерів готувалась в європейських, в основному в німецьких університетах та політехнічних інститутах до Першої світової війни. Вже на початок війни гостро постає питання підготовки значної кількості інженерів для промисловості. Враховуючи певні традиції розвитку техніки в Одесі, що були пов'язані з розвитком техніки і науки, можна вважати, що ідея відкриття Політехнічного інституту вже вітала у середовищі науковців міста та була продиктована потребами економічного розвитку регіону.

У лютому 1918 року І. Ю. Тимченко розробляє проект положення про Політехнічний інститут та його структуру [3, с. 9].

У квітні 1918 року про підготовку документів говорить замітка «Об устройстве политехникума в Одессе» [4].

Відоме оголошення від 7 квітня 1918 року, в якому вже Союз студентів-техників, що складався зі студентів-втікачів близько 1000 осіб, запрошує бажаючих вступити до «предполагаемого к открытию с июня с. г. в Одессе политехникума (отделения: механическое, химическое и инженерно-строительное)...», при цьому реєстрація у приміщеннях Новоросійського університету по вул. Петра Великого, 2 [5].

Тобто організатори тривалий час ще й самі не знають, коли буде відкриття Політехнікуму, але проводять активну «піар-кампанію у пресі».

Підтримка міської думи — близько 100 тисяч руб., відведення землі — близько 15 десятин дозволяє говорити про значну підтримку не тільки громадськості міста але й міського самоврядування [6, с. 12].

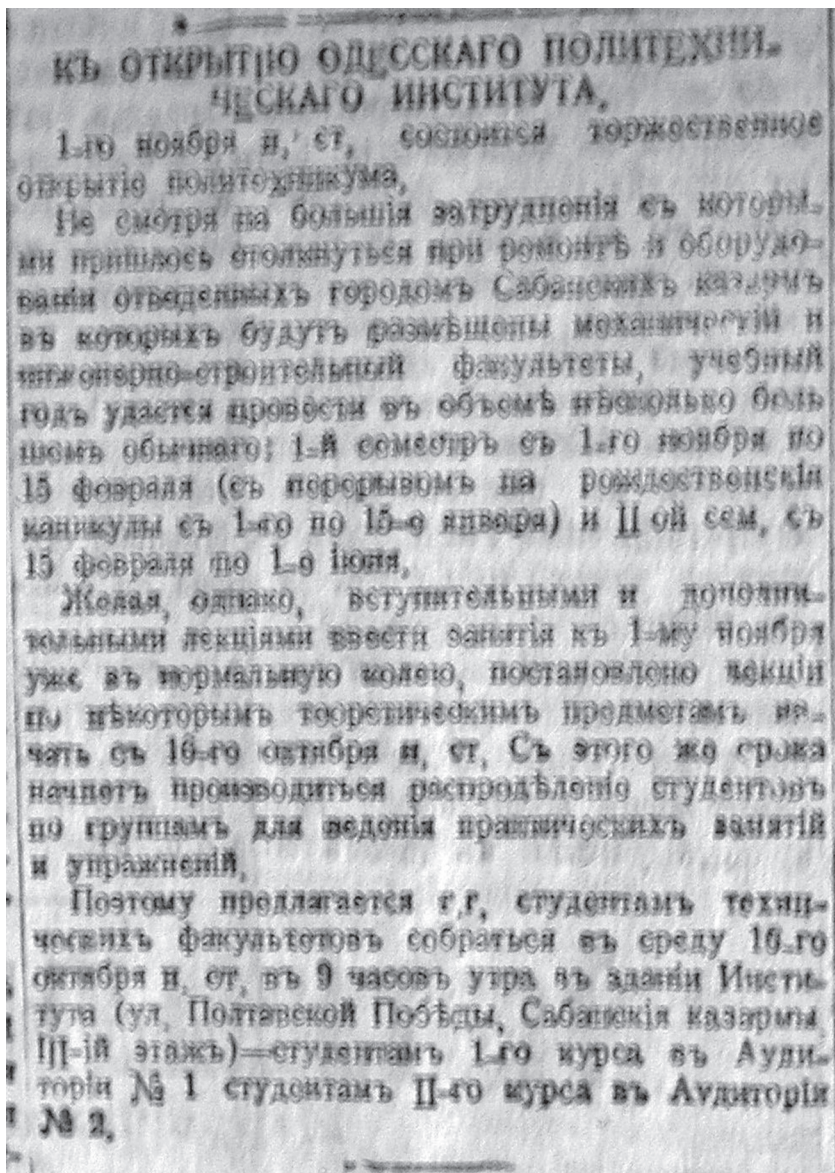
Одночасно з підготовкою до відкриття Одеського політехнічного проводиться підготовка до відкриття сільськогосподарського інституту. Якщо до Політехнікума подано вже 2347 заяв на кінець серпня, з яких відібрано на перший курс механічного лише 269 осіб, інженерно-будівничого — 147 осіб, а на комерційне відділення — майже 500 осіб [7], до сільськогосподарського інституту прийом заяв вже зупинено: «Канцелярия Одесского высшего сельскохозяйственного института сообщает, что вследствие большого количества поступивших прием прошений в институт прекращен» [8].

Зрозуміло, що ситуація з відкриттям нових ВНЗ в місті була вкрай складна — відсутність приміщень, організаційні проблеми, фінансові труднощі.

Певний негативний вплив мали і постійні мітинги та зібрання студентів та слухачок вищих жіночих курсів, що проходили в місті і свідчили про зайву політизацію. Так, у замітці «События в университете. Выборы в Совет студенческих представителей» простежується негативний вплив на стан освіти: «Вслед за забастовкой на ОВЖМК забастовали ВЖКУ, сельскохозяйственный институт и университет. Совет старост ОВЖМК созывает Совет старост 2 ноября в 10 часов утра, общефакультетскую сходку в здании курсов для решения неотложных вопросов» [9].

Однак поступово вони були вирішені і згідно з оголошенням в «Одеських новинах» відкриття Політехнічного інституту було призначено на 1 листопада 1918 року, а заняття для механічного та інженерно-будівничого факультетів планувалось проводити у приміщенні Сабанських казарм, починаючи з 1 листопада по 15 лютого (перший семестр) та з 15 лютого по 19 червня (другий семестр) [10].

Однак заняття почались лише на економічному 18 вересня, а на технічних факультетах лише з 15 листопада через організаційно-господарські труднощі [11]. Вплинули на процес відкриття інженерних факультетів Політехнічного і вибори в Раду студентських представників. В замітці від 29 жовтня «К высшей школе: К вопросу о совете студенческих представителей», зокрема, зазначалося: «Состоялось собрание в медицинской аудитории, где излагались программы разных направлений. Присутствовало свыше 20 ораторов» [12].

Прибавление к № 10815 (К открытию Одесского политехнического института. — Одесские новости. — 1918. — 12 сентября, с. 2.)

Таким чином, до відкриття нових вищих навчальних закладів в Одесі призвели такі чинники:

1) сталий економічний розвиток регіону;
2) вдала політика Української держави щодо підтримки освіти та її децентралізації;

3) консолідація кращих наукових сил колишньої Російської імперії, що зосередились в стабільній Україні та втекли від «червоного терору». Відкриття у 1918 році високопрофесійного вищого технічного навчального закладу Одеського політехнічного інституту 100 років тому було історично обумовленою подією для Української держави.

Разом з тим малодослідженим залишається питання подальшого впливу «інтелектуальних втікачів» на розвиток міста Одеси в 1919–1921 роках та їх місце в процесах «українізації» та культурної революції».

Література та джерела

1. Одесские новости. — 1918. — 27 октября, № 10827. — С. 3.
2. Одесские новости. — 1918. — 12 октября, № 10832. — С. 3.
3. Одесский политехнический институт. Краткий исторический очерк (1918–1968) / Авторы-составители: Е. И. Цымбал, В. В. Никулин / Под ред. Коваленко К. С. — К.: Издательство Киевского университета, 1968. — 223 с.
4. Одесский листок. — 1918. — 6 апреля.
5. Одесский листок. — 1918. — 7 апреля.
6. Одесский политехнический институт. Краткий исторический очерк (1918–1968) / Там само.
7. Одесский листок. — 1918. — 27 августа.
8. Одесские новости. — 1918. — 23 октября, № 10823. — С. 3.
9. Одесские новости. — 1918. — 2 ноября, № 10832. — С. 3.
10. Прибавление к № 10815 // Одесские новости. — 1918. — 12 сентября. — С. 2.
11. Одесский политехнический институт. Краткий исторический очерк (1918–1968) / Там само. — С. 13.
12. Одесские новости. — 1918. — 29 октября, № 10828. — С. 4.

REFERENCES

1. Odesskie novosti — *Odessa news* (1918) October 27th. p. 3. (In Russian).
2. Odesskie novosti — *Odessa news* (1918) October 12th. p. 3. (In Russian).
3. CYMBAL, E. I. & NIKULIN, V. V. (1968) Odesskij politehničeskij institut. Kratkij istoričeskij ocherk (1918–1968) — *Odessa Polytechnic Institute. A brief historical essay (1918–1968)*. Kiev: Publishing House of Kiev University. p. 9. (In Russian).

4. *Odesskij listok* (1918) April 6th. (In Russian).
5. *Odesskij listok* (1918) April 7th. (In Russian).
6. CYMBAL, E. I. & NIKULIN, V. V. (1968) *Odesskij politehnicheskij institut. Kratkij istoricheskij ocherk (1918–1968) — Odessa Polytechnic Institute. A brief historical essay (1918–1968)*. Kiev: Publishing House of Kiev University. p. 12. (In Russian).
7. *Odesskij listok* (1918) August 27th. (In Russian).
8. *Odesskie novosti — Odessa News* (1918) October 23rd. p. 3. (In Russian).
9. *Odesskie novosti — Odessa News* (1918) November 2nd. p. 3. (In Russian).
10. *Odesskie novosti — Odessa News* (1918) Pribavlenie k № 10815 — Addition to No. 10815. September 12th. p. 2. (In Russian).
11. CYMBAL, E. I. & NIKULIN, V. V. (1968) *Odesskij politehnicheskij institut. Kratkij istoricheskij ocherk (1918–1968) — Odessa Polytechnic Institute. A brief historical essay (1918–1968)*. Kiev: Publishing House of Kiev University. p. 13. (In Russian).
12. *Odesskie novosti — Odessa News* (1918) October 29th. p. 4. (In Russian).

Надійшла до редакції 19 квітня 2018 р.

УДК 929:378.662 (477.74–21)«1917/1921»

О. Є. Музичко

ПРЕДСТАВНИКИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ БІЛЯ ВИТОКІВ ОДЕСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Музичко Олександр Євгенович, канд. іст. наук, доцент кафедри історії України ОНУ імені І. І. Мечникова, e-mail: sandro06@ukr.net

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
факультет історії та філософії,
вул. Єлісаветинська, 12, Одеса, 65082, Україна

АНОТАЦІЯ

Метою цієї статті є висвітлення постатей представників історичної науки, які зробили певний внесок у становлення Одеського політехнічного інституту (нині — університету) у 1917–1921 роках. Наведено факти участі істориків М. М. Ланге, Є. М. Щепкіна, О. Я. Шпакова, А. В. Флоровського, К. О. Кузнецова у становленні важливого вогнища вищої освіти в Одесі — Політехнічного інституту, нині університету. М. М. Ланге, Є. М. Щепкін, А. Г. Готалов-Готліб вплинули на процес заснування та перші кроки діяльності інституту як адміністратори. О. Я. Шпаков відзначився у долі інституту як викладач та професор; П. М. Біциллі, А. В. Флоровський,